

УДК: 334.722:332.14

Папіж Ю.С., к.е.н., доцент

Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ ФОРМ ОПТИМІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті охарактеризовано функціонування регіональних економік в Україні. Доведено необхідність забезпечення ефективного розвитку регіонів шляхом використання кластерного підходу. Продемонстровано переваги використання кластерних форм оптимізації господарства регіонів. Розкрито особливості створення кластерів для розвитку економіки регіонів в контексті основних трендів сучасної регіональної економіки України. Представлено шляхи розробки концепції ефективної регіональної кластеризації.

Ключові слова: регіони, кластерні територіально-виробничі форми, оптимізація господарства, сучасна регіональна економіка, особливості створення кластерів, ефективна регіональна кластеризація.

Papizh Yu.

FEATURES CREATING CLUSTERED TERRITORIAL-PRODUCTION FORM OF OPTIMIZATION SECTOR REGIONS OF UKRAINE

The article characterized the functioning of regional economies in Ukraine. The need to ensure the effective development of the regions by using the cluster approach is proved. The advantages of using cluster forms optimization economy of the regions are demonstrated. The features of clustering for the economic development of regions in the context of the main trends of modern regional economy of Ukraine. The ways to develop the concept of an efficient regional clustering are presented.

Keywords: regions, cluster territorial-production form, the optimization of the economy, a modern regional economy, especially the creation of clusters, efficient regional clustering.

Папиж Ю.С.

ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ КЛАСТЕРНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ФОРМ ОПТИМИЗАЦИИ ХОЗЯЙСТВА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье охарактеризовано функционирование региональных экономик в Украине. Доказано необходимость обеспечения эффективного развития регионов путем использования кластерного подхода. Продемонстрировано преимущества использования кластерных форм оптимизации хозяйства регионов. Раскрыты особенности создания кластеров для развития экономики регионов в контексте основных трендов современной региональной экономики Украины. Представлено пути разработки концепции эффективной региональной кластеризации.

Ключевые слова: регионы, кластерные территориально-производственные формы, оптимизация хозяйства, современная региональная экономика, особенности создания кластеров, эффективная региональная кластеризация.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні в Україні функціонування регіональних економік характеризується підсиленням соціально-економічної диференціації: економічний стан та подальші перспективи розвитку, галузева

розрізненість та відповідні коливання державної підтримки, що, безумовно, не дозволяє досягти збалансованого розвитку країни в цілому. Тому основою сучасного економічного розвитку України мають бути концептуальні зміни щодо формування політики комплексного ефективного функціонування її регіонів.

На сучасному етапі в Україні регулювання розвитку регіонів відбувається згідно відповідних програм [4, 5, 6], певних законодавчих актів [2] та нової державної Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [1].

У сучасних умовах інтеграція української економіки у світову економічну систему неможлива при ігноруванні тенденції до консолідації, результатом якої є поява кластерних об'єднань. Передовий зарубіжний досвід також доводить, що кластерний підхід є необхідною і навіть безальтернативною умовою суттєвого підвищення конкурентоспроможності країн та їх регіонів. Поглиблення світових інтеграційних процесів та загострення територіальної конкуренції зумовлюють необхідність оновлення механізмів стимулювання розвитку регіонів України, зокрема з урахуванням кластерного підходу.

Кластерний підхід - це новий погляд на регіональну економіку, сутність якого полягає у поєднанні переваг від близького розташування пов'язаних економічними стосунками підприємств в конкретній географічній місцевості, що дає змогу отримати економічний ефект в одній або декількох сферах діяльності регіону.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні основи формування кластерів заклали у своїх працях М.Портер, Е.Лімер, В.Фельдман, М.Енрайт та ін. Кластери як категорію, їх роль та сутність активно вивчають провідні українські вчені: В.Базилевич, Є.Безвушко, І.Бураковський, З.Варналій, М.Войнаренко, В.Гесць, Б.Губський, П.Єщенко, Я.Жаліло, Б.Кваснюк, Ю.М.Ковальов, С.Кримський, Д.Лук'яненко, І.Михасюк, А.Мокій, С.Мочерний, В.Новицький, Ю.Павленко, А.Поручник, Є.Савельєв, В.Савченко, О.Д.Серік, В.Сизоненко, С.І.Соколенко, М.Тимчук, А.Філіпенко, О.Шнирков та інші. Актуалізацію кластерного підходу для України, його відповідне наукове обґрунтування здійснено у працях багатьох учених, серед яких слід відзначити праці Ю.Бажала, О.Крайника, Д.Крисанова, С.Соколенка, О.Тищенко, Л.Федулової. Різні аспекти формування інноваційних кластерів досліджують А.Бутенко, В.Дубовик, О.Кузьмін, Є.Лазарева, Н.Мікула та ін. У більшості публікацій з цієї проблематики розвиваються теоретичні засади щодо сутності кластерів, досліджуються передумови їх ефективного формування й функціонування. Але, незважаючи на достатньо великий дослідницький доробок з цієї проблематики, має місце необхідність більш глибокого та ґрунтовного аналізу особливостей створення кластерних територіально-виробничих форм оптимізації господарства регіонів України.

Цілі статті. Метою даної статті є аналіз та виявлення особливостей створення кластерних територіально-виробничих форм оптимізації господарства регіонів у контексті основних трендів сучасної регіональної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Використання кластерного підходу щодо формування ефективної стратегії розвитку регіонів має на меті вирішення усе більше широкого кола завдань, зокрема: аналіз конкурентоспроможності регіону, розробка програм регіонального розвитку, стимулювання інноваційної діяльності у регіоні,

забезпечення взаємодії великого й малого бізнесу, стимулювання сталого розвитку регіонів тощо. Кластерні структури представляють територіально-просторову форму організації виробництва й оптимізації господарства регіону, які орієнтовані на інноваційний розвиток як у науковій, так і у виробничій діяльності. Тому кластери мають бути ефективним інструментом у подоланні негативних факторів, які стримують соціально-еколого-економічний розвиток регіонів України та країни в цілому.

Результати досліджень дозволяють дійти до висновку, що в Україні мають місце особливості, які мають певний вплив на впровадження новітніх стратегій розвитку регіону, а саме створення регіональних кластерів, в контексті основних трендів сучасної регіональної економіки України (див. табл.).

Отже, можна зазначити, що сьогодні у нашій країні відзначається ряд суттєвих особливостей, а саме недоліків, які не просто заважають впровадженню новітніх стратегій розвитку регіонів шляхом здійснення кластеризації, але і роблять це фактично неможливим. Насамперед обов'язково потрібно відмітити наявність великого рівня коливань міжрегіональних та внутрішньо регіональних диспропорцій, а також відсутність економічно обґрунтованої спроможності використання наявного обсягу потенціалу регіону.

Також до основних особливостей формування регіональних кластерів необхідно віднести недосконалість законодавчої бази та інституційного підґрунтя. Крім того, помилковою є позиція органів влади щодо необхідності інвестування тільки в деякі основні галузі промисловості, які можуть стати двигунами капіталовкладень з боку зарубіжних інвесторів, надія на те, що в подальшому це призведе до зростання внутрішнього валового продукту і забезпечить розвиток регіонів. Але навпаки, потрібно виходити за межі моно-промислової спрямованості регіонів на рівень полі-структурної промисловості. Так, кластер є однією із перспективних форм організації продуктивних сил регіону. Підприємства регіону, об'єднавшись в кластер, отримують можливість ефективніше відстоювати свої економічні інтереси на рівні місцевих органів влади та місцевого самоврядування, а також брати участь у великих інвестиційних програмах.

Отже, переваги кластерної моделі розвитку економіки регіону очевидні. Сама ж довгострокова стратегія розвитку кластерів та економіки в цілому повинна визначатися в тісному контакті уряду і підприємств-виробників. При цьому важливо почати роботу з розробки законодавчої бази та організації в рамках регіонів системи навчання та підготовки фахівців по створенню та впровадженню нових виробничих систем з урахуванням специфіки, потреб і перспектив розвитку регіонів, а також системи перекваліфікації вже наявних фахівців для ефективної роботи підприємств в рамках кластерів. Це дозволить більш обґрунтовано підходити до оцінки перспектив та організації роботи зі створення кластерної мережі в регіонах України.

Також ефективність впровадження кластерних механізмів реалізації регіональної економічної політики залежить від інституціонального сприяння - особистого впливу, лобі окремих суб'єктів або їх груп на користь функціонування економічних кластерів та мереж. Тому процес формування кластерних механізмів повинен враховувати чинники інституціонального забезпечення їх впровадження.

Таблиця 1.

Особливості створення кластерів для розвитку регіональної економіки України

Основні тренди сучасної регіональної економіки України	Особливості створення регіональних кластерів	Шляхи розробки концепції ефективної регіональної кластеризації
1	2	3
Наявність міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій	Відсутність можливості створення єдиного механізму формування кластерів, який повинен мати однорівневу ефективність в умовах всіх регіонів України	Розвиток соціального партнерства та соціальної відповідальності всіх суб'єктів кластерів у регіонах в контексті забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу та нагромадження людського капіталу
Недостатнє використання внутрішнього потенціалу регіону	Відсутність економічного інструментарію щодо підвищення ефективності використання наявного обсягу внутрішнього потенціалу регіону в умовах формування кластеру	Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів полягає у створенні оптимальних умов шляхом впровадження кластеризації для розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки з метою досягнення економічного зростання та реалізації ефективної державної регіональної політики
Слабка інтеграція регіонального економічного, інформаційного, освітнього, культурного та іншого простору регіонів	Відсутність можливості інтегративної оцінки та системного використання усіх складових функціонування регіонів в контексті створення кластерів	Формування сприятливого інвестиційного клімату, позитивного інвестиційного іміджу та просування на зовнішній ринок інвестиційних можливостей регіонів України
Слаборозвиненість регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури	Низький рівень спроможності регіону щодо впровадження, підтримки та розвитку інвестиційно-інноваційного підґрунтя створення кластеру	Створення регіональної мережі наукових, технологічних та індустріальних парків, а також системи правової, кадрової та інформаційної підтримки інноваційної діяльності має забезпечити відповідну інвестиційну платформу розвитку інфраструктури регіонального кластеру
Низький рівень стимулювання промисловців до запровадження новітніх технологій та інновацій	Відсутність формування у промислового сектору регіону обґрунтованої мотивації щодо впровадження інноваційних технологій у науково-інноваційних кластерах	Розвиток науково-інноваційного співробітництва державного та недержавного сектору науки, вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки
Відсутність умов для розвитку ефективного конкурентного середовища на регіональних товарних ринках	Низький рівень конкуренції на регіональних товарних ринках особливо для регіонів з моноспрямованою промисловістю (наприклад, в умовах формування односпрямованих кластерів у гірничодобувних регіонах)	Створення відповідних умов шляхом сприяння розвитку ринкової інфраструктури таких ринків, зниження бар'єрів та стимулювання вступу на товарні ринки нових виробників, мінімізації негативного впливу на економічну конкуренцію, що виникає внаслідок антиконкурентних дій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, удосконалення державної політики у сфері захисту економічної конкуренції регіонів
Достатньо високий рівень енергоємності виробництва одиниці продукції, виконаних робіт, наданих послуг	Відсутність обґрунтованих інструментів щодо використання енергоємного підґрунтя формування кластерів	Підтримка підприємств, діяльність яких спрямована на підвищення рівня енергоефективності в регіонах, збільшення частки енергії, отриманої з відновлюваних джерел та альтернативних видів палива

Джерело: розроблено автором

На нашу думку, для створення в регіонах країни системно побудованих високоефективних територіально-виробничих кластерних структур необхідно здійснити наступні заходи:

- розробити та в установленому порядку затвердити концепцію формування в регіонах структур кластерного типу;

- розробляти і реалізовувати сучасні інвестиційні проекти створення кластеру, як цілісної відкритої самоокупної територіально-виробничої системи, з чітким обґрунтуванням їх конкурентоспроможності та розрахунковим підґрунтям досягнення високих показників окупності інвестицій;

- сприяти розвитку сучасної інвестиційної інфраструктури в бізнесових кластерних форматах;

- покласти в основу інвестиційної політики держави реальне інвестування;

- впровадження нових форм і методів управління розвитком економіки регіонів, зокрема, проблемних і депресивних територій;

- залучення до діяльності кластерів органів регіонального управління та місцевого самоврядування, академічних інститутів, університетів, всіх організацій, які можуть брати активну участь у формуванні територіально-виробничих кластерних систем нового типу.

При цьому необхідно враховувати, що взаємодія виробників, інвесторів та всіх учасників являє собою неперервний процес, а сама процедура співпраці повинна бути гнучкою (адаптованою) з метою забезпечення швидкої реакції на зміну ринкової кон'юнктури.

Висновки. Кластерний розвиток як чинник активізації регіонального економічного розвитку є характерною ознакою сучасного стану управління економічними процесами в адміністративно-територіальних утвореннях. Світовий досвід кластеризації економіки показав, що вона справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. Інноваційна економіка, яка формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації. В цьому полягає новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного і регіонального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 08.09.2005 : за станом на 10.06.2012 : (текст) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2850-15>.
3. Пашкевич М.С. Наукові засади регулювання регіональної економіки : [монографія] / М.С. Пашкевич. – Дніпропетровськ-Донецьк: НГУ, 2012. – 790 с.
4. Постанова «Про утворення Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування» №309 від 02.04.2009 : за станом на 05.08.2010 : (текст) [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=309-2009-%EF>.
5. Постанова «Щодо стану та перспективи депресивних регіонів, міст та селищ України» №782-15 від 15.05.2003 : за станом на 15.05.2003 : (текст) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=782-15>
6. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.
7. Українські кластери [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/karta/>.

Рецензент д.е.н., професор Пашкевич М.С.